อภิธมฺมปิฎก
ธมฺมสงฺคณี ติกมาติกา

(มาติกา ข้อ ๑-๒๓ และ ปทภาชนีย์ ข้อ ๑-๕๗)

คู่มือแปลพระอภิธรรมปิฎก

สำหรับนักศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นปีที่ ๓

สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม อุดรธานี

อภิธมฺมปิฏก ธมฺมสงฺคณี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. ติกมาติกา ๒๒

๑. กุสลา ธมฺมา.
อกุสลา ธมฺมา.
อพฺยากตา ธมฺมา.

๒. สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.
ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.
อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.

๓. วิปากา ธมฺมา.
วิปากธมฺมธมฺมา.
เนววิปากนวิปากธมฺมธมฺมา.

๔. อุปาทิณฺณุปาทานิยา ธมฺมา.
อนุปาทิณฺณุปาทานิยา ธมฺมา.
อนุปาทิณฺณานุปาทานิยา ธมฺมา.

๕. สงฺกิลิฏฺฐสงฺกิเลสิกา ธมฺมา.
อสงฺกิลิฏฺฐสงฺกิเลสิกา ธมฺมา.
อสงฺกิลิฏฺฐาสงฺกิเลสิกา ธมฺมา.

๖. สวิตกฺกสวิจารา ธมฺมา.
อวิตกฺกวิจารมตฺตา ธมฺมา.
อวิตกฺกาวิจารา ธมฺมา.

๗. ปีติสหคตา ธมฺมา.
สุขสหคตา ธมฺมา.
อุเปกฺขาสหคตา ธมฺมา.

๘. ทสฺสเนน ปหาตพฺพา ธมฺมา.
ภาวนาย ปหาตพฺพา ธมฺมา.
เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพา ธมฺมา.

๙. ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.
ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.
เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.

๑๐. อาจยคามิโน ธมฺมา.
อปจยคามิโน ธมฺมา.
เนวาจยคามิโนนาปจยคามิโน ธมฺมา.

๑๑. เสกฺขา ธมฺมา.
อเสกฺขา ธมฺมา.
เนวเสกฺขนาเสกฺขา ธมฺมา.

๑๒. ปริตฺตา ธมฺมา.
มหคฺคตา ธมฺมา.
อปฺปมาณา ธมฺมา.

๑๓. ปริตฺตารมฺมณา ธมฺมา.
มหคฺคตารมฺมณา ธมฺมา.
อปฺปมาณารมฺมณา ธมฺมา.

๑๔. หีนา ธมฺมา.
มชฺฌิมา ธมฺมา.
ปณีตา ธมฺมา.

๑๕. มิจฺฉตฺตนิยตา ธมฺมา.
สมฺมตฺตนิยตา ธมฺมา.
อนิยตา ธมฺมา.

๑๖. มคฺคารมฺมณา ธมฺมา.
มคฺคเหตุกา ธมฺมา.
มคฺคาธิปติโน ธมฺมา.

๑๗. อุปฺปนฺนา ธมฺมา.
อนุปฺปนฺนา ธมฺมา.
อุปฺปาทิโน ธมฺมา.

๑๘. อตีตา ธมฺมา.
อนาคตา ธมฺมา.
ปจฺจุปฺปนฺนา ธมฺมา.

๑๙. อตีตารมฺมณา ธมฺมา.
อนาคตารมฺมณา ธมฺมา.
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ธมฺมา.

๒๐. อชฺฌตฺตา ธมฺมา.
พหิทฺธา ธมฺมา.
อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺมา.

๒๑. อชฺฌตฺตารมฺมณา ธมฺมา.
พหิทฺธารมฺมณา ธมฺมา.
อชฺฌตฺตพหิทฺธารมฺมณา ธมฺมา.

๒๒. สนิทสฺสนสปฺปฏิฆา ธมฺมา.
อนิทสฺสนสปฺปฏิฆา ธมฺมา.
อนิทสฺสนาปฺปฏิฆา ธมฺมา.

ติกมาติกา.

๑. จิตฺตุปฺปาทกณฺฑ

กามาวจรกุสล ปทภาชนีย

๑. กตเม ธมฺมา กุสลา ? ยสฺมึ สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ, โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ วา สทฺทารมฺมณํ วา คนฺธารมฺมณํ วา รสารมฺมณํ วา โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา ธมฺมารมฺมณํ วา, ยํ ยํ วา ปนารพฺภ, ตสฺมึ สมเย ผสฺโส โหติ เวทนา โหติ สญฺญา โหติ เจตนา โหติ จิตฺตํ โหติ วิตกฺโก โหติ วิจาโร โหติ ปีติ โหติ สุขํ โหติ จิตฺตสฺเสกคฺคตา โหติ สทฺธินฺทฺริยํ โหติ วีริยินฺทฺริยํ โหติ สตินฺทฺริยํ โหติ สมาธินฺทฺริยํ โหติ ปญฺญินฺทฺริยํ โหติ มนินฺทฺริยํ โหติ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โหติ ชีวิตินฺทฺริยํ โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป โหติ สมฺมาวายาโม โหติ สมฺมาสติ โหติ สมฺมาสมาธิ โหติ สทฺธาพลํ โหติ วีริยพลํ โหติ สติพลํ โหติ สมาธิพลํ โหติ ปญฺญาพลํ โหติ หิริพลํ โหติ โอตฺตปฺปพลํ โหติ อโลโภ โหติ อโทโส โหติ อโมโห โหติ อนภิชฺฌา โหติ อพฺยาปาโท โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ หิริ โหติ โอตฺตปฺปี โหติ กายปสฺสทฺธิ โหติ จิตฺตปสฺสทฺธิ โหติ กายลหุตา โหติ จิตฺตลหุตา โหติ กายมุทุตา โหติ จิตฺตมุทุตา โหติ กายกมฺมญฺญตา โหติ จิตฺตกมฺมญฺญตา โหติ กายปาคุญฺญตา โหติ จิตฺตปาคุญฺญตา โหติ กายุชุกตา โหติ จิตฺตุชุกตา โหติ สติ โหติ สมฺปชญฺญํ โหติ สมโถ โหติ วิปสฺสนา โหติ ปคฺคาโห โหติ อวิกฺเขโป โหติ, เย วา ปน ตสฺมึ สมเย อญฺเญปิ อตฺถิ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา อรูปิโน ธมฺมา, อิเม ธมฺมา กุสลา.

๒. กตโม ตสฺมึ สมเย **ผสฺโส** โหติ? โย ตสฺมึ สมเย ผสฺโส ผุสนา สมฺผุสนา สมฺผุสิตตฺตํ, อยํ ตสฺมึ สมเย ผสฺโส โหติ.

๓. กตมา ตสฺมึ สมเย **เวทนา** โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชํ เจตสิกํ สาตํ เจตสิกํ สุขํ เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา, อยํ ตสฺมึ สมเย เวทนา โหติ.

๔. กตมา ตสฺมึ สมเย สญฺญา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชา สญฺญา สญฺชานนา สญฺชานิตตฺตํ, อยํ ตสฺมึ สมเย สญฺญา โหติ.

๕. กตมา ตสฺมึ สมเย เจตนา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชา เจตนา สญฺเจตนา เจตยิตตฺตํ, อยํ ตสฺมึ สมเย เจตนา โหติ.

๖. กตมํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ, อิทํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ.

๗. กตโม ตสฺมึ สมเย วิตกฺโก โหติ? โย ตสฺมึ สมเย ตกฺโก วิตกฺโก สงฺกปฺโป อปฺปนา พฺยปฺปนา เจตโส อภินิโรปนา สมฺมาสงฺกปฺโป, อยํ ตสฺมึ สมเย วิตกฺโก โหติ.

๘. กตโม ตสฺมึ สมเย วิจาโร โหติ? โย ตสฺมึ สมเย จาโร วิจาโร อนุวิจาโร อุปวิจาโร จิตฺตสฺส อนุสนฺธานตา อนุเปกฺขนตา, อยํ ตสฺมึ สมเย วิจาโร โหติ.

๙. กตมา ตสฺมึ สมเย ปีติ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปีติ ปาโมชฺชํ อาโมทนา ปโมทนา หาโส ปหาโส วิตฺติ โอทคฺยํ อตฺตมนตา จิตฺตสฺส, อยํ ตสฺมึ สมเย ปีติ โหติ.

๑๐. กตมํ ตสฺมึ สมเย สุขํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย เจตสิกํ สาตํ เจตสิกํ สุขํ เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา, อิทํ ตสฺมึ สมเย สุขํ โหติ.

๑๑. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺเสกคฺคตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺเสกคฺคตา โหติ.

๑๒. กตมํ ตสฺมึ สมเย สทฺธินฺทฺริยํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สทฺธา สทฺทหนา โอกปฺปนา อภิปฺปสาโท สทฺธา สทฺธินฺทฺริยํ สทฺธาพลํ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สทฺธินฺทฺริยํ โหติ.

๑๓. กตมํ ตสฺมึ สมเย วีริยินฺทฺริยํ โหติ? โย ตสฺมึ สมเย เจตสิโก วีริยารมฺโภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุสฺโสฬฺหี ถาโม ธิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคาโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโม, อิทํ ตสฺมึ สมเย วีริยินฺทฺริยํ โหติ.

๑๔. กตมํ ตสฺมึ สมเย สตินฺทฺริยํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สตินฺทฺริยํ โหติ.

๑๕. กตมํ ตสฺมึ สมเย สมาธินฺทฺริยํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สมาธินฺทฺริยํ โหติ.

๑๖. กตมํ ตสฺมึ สมเย ปญฺญินฺทฺริยํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อิทํ ตสฺมึ สมเย ปญฺญินฺทฺริยํ โหติ.

๑๗. กตมํ ตสฺมึ สมเย มนินฺทฺริยํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ, อิทํ ตสฺมึ สมเย มนินฺทฺริยํ โหติ.

๑๘. กตมํ ตสฺมึ สมเย โสมนสฺสินฺทฺริยํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย เจตสิกํ สาตํ เจตสิกํ สุขํ เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา, อิทํ ตสฺมึ สมเย โสมนสฺสินฺทฺริยํ โหติ.

๑๙. กตมํ ตสฺมึ สมเย ชีวิตินฺทฺริยํ โหติ? โย เตสํ อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา ชีวิตํ ชีวิตินฺทฺริยํ, อิทํ ตสฺมึ สมเย ชีวิตินฺทฺริยํ โหติ.

๒๐. กตมา ตสฺมึ สมเย สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ.

๒๑. กตโม ตสฺมึ สมเย สมฺมาสงฺกปฺโป โหติ? โย ตสฺมึ สมเย ตกฺโก วิตกฺโก สงฺกปฺโป อปฺปนา พฺยปฺปนา เจตโส อภินิโรปนา สมฺมาสงฺกปฺโป, อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาสงฺกปฺโป โหติ.

๒๒. กตโม ตสฺมึ สมเย สมฺมาวายาโม โหติ? โย ตสฺมึ สมเย เจตสิโก วีริยารมฺโภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุสฺโสฬฺหี ถาโม ธิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคาโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโม, อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาวายาโม โหติ.

๒๓. กตมา ตสฺมึ สมเย สมฺมาสติ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ, อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาสติ โหติ.

๒๔. กตโม ตสฺมึ สมเย สมฺมาสมาธิ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺจิติ อวฏฺจิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาสมาธิ โหติ.

๒๕. กตมํ ตสฺมึ สมเย สทฺธาพลํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สทฺธา สทฺทหนา โอกปฺปนา อภิปฺปสาโท สทฺธา สทฺธินฺทฺริยํ สทฺธาพลํ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สทฺธาพลํ โหติ.

๒๖. กตมํ ตสฺมึ สมเย วีริยพลํ โหติ? โย ตสฺมึ สมเย เจตสิโก วีริยารมฺโภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุสฺโสฬฺหี ถาโม ธิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคาโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโม, อิทํ ตสฺมึ สมเย วีริยพลํ โหติ.

๒๗. กตมํ ตสฺมึ สมเย สติพลํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สติพลํ โหติ.

๒๘. กตมํ ตสฺมึ สมเย สมาธิพลํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺจิติ อวฏฺจิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สมาธิพลํ โหติ.

๒๙. กตมํ ตสฺมึ สมเย ปญฺญาพลํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อิทํ ตสฺมึ สมเย ปญฺญาพลํ โหติ.

๓๐. กตมํ ตสฺมึ สมเย หิริพลํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย หิรียติ หิริยิตพฺเพน หิรียติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา, อิทํ ตสฺมึ สมเย หิริพลํ โหติ.

๓๑. กตมํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปพลํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปติ โอตฺตปฺปิตพฺเพน โอตฺตปฺปติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา, อิทํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปพลํ โหติ.

๓๒. กตโม ตสฺมึ สมเย อโลโภ โหติ? โย ตสฺมึ สมเย อโลโภ อลุพฺภนา อลุพฺภิตตฺตํ อสาราโค อสารชฺชนา อสารชฺชิตตฺตํ อนภิชฺฌา อโลโภ กุสลมูลํ, อยํ ตสฺมึ สมเย อโลโภ โหติ.

๓๓. กตโม ตสฺมึ สมเย อโทโส โหติ? โย ตสฺมึ สมเย อโทโส อทุสฺสนา อทุสฺสิตตฺตํ อพฺยาปาโท อพฺยาปชฺโช อโทโส กุสลมูลํ, อยํ ตสฺมึ สมเย อโทโส โหติ.

๓๔. กตโม ตสฺมึ สมเย อโมโห โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ อโมโห กุสลมูลํ, อยํ ตสฺมึ สมเย อโมโห โหติ.

๓๕. กตมา ตสฺมึ สมเย อนภิชฺฌา โหติ? โย ตสฺมึ สมเย อโลโภ อลุพฺภนา อลุพฺภิตตฺตํ อสาราโค อสารชฺชนา อสารชฺชิตตฺตํ อนภิชฺฌา อโลโภ กุสลมูลํ, อยํ ตสฺมึ สมเย อนภิชฺฌา โหติ.

๓๖. กตโม ตสฺมึ สมเย อพฺยาปาโท โหติ? โย ตสฺมึ สมเย อโทโส อทุสฺสนา อทุสฺสิตตฺตํ อพฺยาปาโท อพฺยาปชฺโช อโทโส กุสลมูลํ, อยํ ตสฺมึ สมเย อพฺยาปาโท โหติ.

๓๗. กตมา ตสฺมึ สมเย สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อยํ ตสฺมึ สมเย สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ.

๓๘. กตมา ตสฺมึ สมเย หิรี โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย หิรียติ หิริยิตพฺเพน หิรียติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา, อยํ ตสฺมึ สมเย หิรี โหติ.

๓๙. กตมํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปํ โหติ? ยํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปติ โอตฺตปฺปิตพฺเพน โอตฺตปฺปติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา, อิทํ ตสฺมึ สมเย โอตฺตปฺปํ โหติ.

๔๐. กตมา ตสฺมึ สมเย กายปสฺสทฺธิ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปสฺสทฺธิ ปฏิปสฺสทฺธิ ปสฺสมฺภนา ปฏิปสฺสมฺภนา ปฏิปสฺสมฺภิตตฺตํ, อยํ ตสฺมึ สมเย กายปสฺสทฺธิ โหติ.

๔๑. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตปสฺสทฺธิ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปสฺสทฺธิ ปฏิปสฺสทฺธิ ปสฺสมฺภนา ปฏิปสฺสมฺภนา ปฏิปสฺสมฺภิตตฺตํ, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตปสฺสทฺธิ โหติ.

๔๒. กตมา ตสฺมึ สมเย กายลหุตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส ลหุตา ลหุปริณามตา อทนฺธนตา อวิตฺถนตา, อยํ ตสฺมึ สมเย กายลหุตา โหติ.

๔๓. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตลหุตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ลหุตา ลหุปริณามตา อทนฺธนตา อวิตฺถนตา, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตลหุตา โหติ.

๔๔. กตมา ตสฺมึ สมเย กายมุทุตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส มุทุตา มทฺทวตา อกกฺขฬตา อกถินตา, อยํ ตสฺมึ สมเย กายมุทุตา โหติ.

๔๕. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตมุทุตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส มุทุตา มทฺทวตา อกกฺขฬตา อกถินตา, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตมุทุตา โหติ.

๔๖. กตมา ตสฺมึ สมเย กายกมฺมญฺญตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส กมฺมญฺญตา กมฺมญฺญตฺตํ กมฺมญฺญภาโว, อยํ ตสฺมึ สมเย กายกมฺมญฺญตา โหติ.

๔๗. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตกมฺมญฺญตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส กมฺมญฺญตา กมฺมญฺญตฺตํ กมฺมญฺญภาโว, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตกมฺมญฺญตา โหติ.

๔๘. กตมา ตสฺมึ สมเย กายปาคุญฺญตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปคุณตา ปคุณตฺตํ ปคุณภาโว, อยํ ตสฺมึ สมเย กายปาคุญฺญตา โหติ.

๔๙. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตปาคุญฺญตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปคุณตา ปคุณตฺตํ ปคุณภาโว, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตปาคุญฺญตา โหติ.

๕๐. กตมา ตสฺมึ สมเย กายุชุกตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย เวทนากฺขนฺธสฺส สญฺญากฺขนฺธสฺส สงฺขารกฺขนฺธสฺส อุชุตา อุชุกตา อชิมฺหตา อวงฺกตา อกุฏิลตา, อยํ ตสฺมึ สมเย กายุชุกตา โหติ.

๕๑. กตมา ตสฺมึ สมเย จิตฺตุชุกตา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส อุชุตา อุชุกตา อชิมฺหตา อวงฺกตา อกุฏิลตา, อยํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตุชุกตา โหติ.

๕๒. กตมา ตสฺมึ สมเย สติ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ, อยํ ตสฺมึ สมเย สติ โหติ.

๕๓. กตมํ ตสฺมึ สมเย สมฺปชญฺญํ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อิทํ ตสฺมึ สมเย สมฺปชญฺญํ โหติ.

๕๔. กตโม ตสฺมึ สมเย สมโถ โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ, อยํ ตสฺมึ สมเย สมโถ โหติ.

๕๕. กตมา ตสฺมึ สมเย วิปสฺสนา โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูรี เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, อยํ ตสฺมึ สมเย วิปสฺสนา โหติ.

๕๖. กตโม ตสฺมึ สมเย ปคฺคาโห โหติ? โย ตสฺมึ สมเย เจตสิโก วีริยารมฺโภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุสฺโสฬฺหี ถาโม ธิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคาโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโม, อยํ ตสฺมึ สมเย ปคฺคาโห โหติ.

๕๗. กตโม ตสฺมึ สมเย อวิกฺเขโป โหติ? ยา ตสฺมึ สมเย จิตฺตสฺส จิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิ, อยํ ตสฺมึ สมเย อวิกฺเขโป โหติ.

เย วา ปน ตสฺมึ สมเย อญฺเญปิ อตฺถิ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา อรูปิโน ธมฺมา, อิเม ธมฺมา กุสลา.

ปทภาชนียํ.

ปฐมภาณวาโร.
